

הרב נחמיה נשר

חובת הפיקוח ההלכתי על הפריה חוץ גופית כאשר הביציות מתפתחות באמבריוסקופ¹

ראשי פרקים:

- א. רקע
- ב. כיצד פועל האמבריוסקופ?
- ג. הצורך בפיקוח
- ד. השפעת טכנולוגיית האמבריוסקופ על הליכי הפיקוח
- ה. נאמנות המפקחת
- ו. עדות על פי אומדנא
- ז. עדות דבשבי"ע על פי אומדנא
- ח. סניפים נוספים לסמוך על עדות המפקחת
- ט. מניעת חשש החילוף – חותם בתוך חותם
- י. אם מבחנה מפקחת הוצאה ללא פיקוח
- יא. המלצות לפיקוח

א. רקע

בתהליך הפריה חוץ-גופית (IVF) או הזרקה זרע, יש לשמור את העוברים בסביבה מבוקרת וקפדנית. לצורך כך הם נשמרים בחממות שהתנאים שבהן מחקים את התנאים בגוף האישה בכדי לספק לעוברים סביבה טבעית.

במהלך התקופה שהעוברים נשמרים במעבדה, נלקחות דגימות ובדיקות, בכדי לבדוק את התפתחות העובר תחת מיקרוסקופ. התהליך הרגיל של הניטור העוברי כרוך בהסרת צלחות הפלסטיק שבהן מתפתחים העוברים מהאינקובטור, לבחינה תחת מיקרוסקופ מחומם. כאשר האמבריולוג מסיים לבחון את העוברים, הם חייבים להיות מוחזרים לאינקובטור בטמפרטורה מבוקרת במהירות האפשרית, בכדי למנוע כל נזק לעוברים.

בשנים האחרונות נכנסה לשימוש טכנולוגיה חדשנית, הנותנת מענה לבעיות אלו, וכך, יחידות רבות המבצעות הפריה חוץ-גופית (IVF), הכניסו

1. תודה לרב אריה כץ, מנהל מחלקת המחקר התורני במכון פוע"ה שסייע לי רבות בעצה והכוונה בכתיבת מאמר זה, ושכרו כפול מן השמים. כן תודותי נתונות לד"ר פבל איציקסון על הנחיית הסיור שהתקיים במעבדה שבניהולו ביחידת IVF בבית החולים אסותא ראשון לציון. ד"ר איציקסון הוביל את הסיור והנחה אותנו בהסברים מורחבים ובמאור פנים. אודה גם לר' אריה נויק, ראש מחלקת הפיקוח של מכון פוע"ה, שסייע רבות בתיאום הסיור, ובעוד עניינים שונים. כמו כן קיבלתי הסברים מפורטים בכתב מד"ר אונית ספיר, מנהלת המעבדה של יחידת IVF בבית החולים בילינסון. ותודותי נתונות לכל אלו על כך שנהגו בי בעין יפה ושיתפו אותי בחלק המקצועי ובתשובות לשאלותיי.

לשימושן את האמבריוסקופ (Embryoscope) שהוא אינקובטור השומר על התנאים הפיסיולוגיים הנדרשים לעובר חי בזמן הימצאו במעבדה להפריה חוץ-גופית, ולכן קיימות בו מערכות מתקדמות אשר מבקרות ומפקחות כל הזמן על הטמפרטורה והתנאים הסביבתיים. עיקר הייחוד של האמבריוסקופ הוא בשל המצלמה המותקנת על המיקרוסקופ שבתוכו, אשר לוכדת תמונות ברציפות ורושמת אותם כוידאו של ההתפתחות העוברית.²

מערכת זו מאפשרת לאמבריוולוג לפקח על חלוקת התא בזמן שהעוברים עדיין באינקובטור ללא צורך להוציאם ולחשוף אותם לשינויי טמפרטורה, ולבצע מחקר על ההתפתחות העוברית. בהתבסס על מחקרים שנעשו לאחרונה, דפוס חלוקת התאים העובריים הופך לאלטרנטיבה לשם בחירת העוברים אשר להם הפוטנציאל הטוב ביותר להשתלה חוזרת בגוף האישה.

בדיקות אלו בנקודות זמן ספציפיות, מסייעות בבחירת העוברים הטובים ביותר מבין כל העוברים של המטופלת, באופן שייתן מידע רב לגבי כדאיות החזרת העוברים.

ב. כיצד פועל האמבריוסקופ?

האמבריוסקופ כולל מצלמה ומיקרוסקופ למעקב מדויק אחר התפתחות העובר מרגע ההתעברות, ומאפשר למומחי פוריות לבחור את העוברים ה'איכותיים' ביותר במהלך טיפול ההפריה החוץ-גופית.

האמבריוסקופ יכול לפקח על עוברים של שש נשים בבת אחת, ולצלם תמונות של כל עובר כל חמש עד עשרים דקות לכל משך תקופת הדגירה, וכך מתאפשר ניטור מקיף של התפתחות העובר. באופן כזה, שומר האמבריוסקופ שהעוברים יישארו בסביבה מבוקרת ויציבה, אשר אינה מושפעת מתנאים חיצוניים. התמונות המצלמות באופן אוטומטי, מאוחסנות והופכות לרצף נתונים המספק פרספקטיבה כוללת ומקיפה על התפתחותם של כלל העוברים, על ידי המעקב ברציפות אחר העוברים. טכנולוגיה זו יכולה להועיל במיוחד לזוגות שעשו מספר מחזורי הפריה חוץ-גופית או חוו הפלות חוזרות ונשנות.

התועלת האמיתית של האמבריוסקופ שנויה עדיין במחלוקת, ויש צורך בנתונים נוספים כדי לקבוע אותה. לדברי התומכים בשימוש בו, היתרון העיקרי הוא שאמבריוסקופ משפר את תהליך בחירת העובר, היות והוא מספק מידע על נקודות הזמן הקריטיות לגבי התפתחות העובר,

2. פירוט נוסף על אופן פעילותו של האמבריוסקופ, ראה באתר חברת 'אילקס מדיקל', המשווקת את המכשיר למעבדות הפוריות השונות. כן ראה באתר בית החולים 'ליס' לילדות על יתרונותיו ופעילותו של המכשיר.

ומהווה כלי קבלת החלטות נוסף לבחירת העובר להחזרה, זאת משום שניתן לחזור ולנתח את איכות העובר מכל נקודת זמן בעיון רב, ולעמוד על איכותו והתפתחותו.

עד לפני שנים ספורות היה האמבריוסקופ נדיר יחסית, והוחזק בבתי חולים בודדים בשל עלותו הגבוהה. כיום שכיחותו עלתה מאד ולדברי החברה המשווקת, הוא נמצא בבתי חולים רבים בארץ, מחיפה בצפון ועד באר שבע בדרום.

לאור נתונים אלו מתעוררת שאלה חדשה:

על פי החלטת גדולי הפוסקים³, הפריה חוץ-גופית (IVF) הנעשית לבני זוג שומרי מצוות, מחייבת פיקוח נוסף בכל שלבי ההפריה, החל משאיבת הביציות, דרך איחסון ושמירת הביציות לאחר שאוחזרו עם תאי הזרע של הבעל, וכלה בעת החזרת העוברים המופרים לגוף האישה.

ג. הצורך בפיקוח

ישנם כמה טעמים שמחמתם הצריכו פוסקי זמננו פיקוח על תהליך ההפריה:

א. משום דין הבחנה, וכעין מה שגזרו חז"ל על הגרושה והיבמה, שלא תינשא אלא לאחר שלושה חודשים מיום הגירושין ומיתת בעלה, וזאת בכדי למנוע אי וודאות באבהות הוולד, שהרי לאחר שלושה חודשים יוכר עובריה, ואם נתעברה מהראשון, ידעו הכל שהוא אביו, וכדברי רבא ביבמות (מב,א)

3. חובת הפיקוח מבוארת בדברי הציץ אליעזר (חט"ו סי' מה) שכתב על כך בחריפות, וז"ל: אבל בהפרייה מלאכותית אל תוך מבחנה אין כמעט כל אפשרות כזאת של השגחה כנזכר, דהרי לאחר שהזרע והביצית של בני הזוג מוצאים מהם, המה נלקחים כדי לתתם אל תוך מבחנה, ושלח ישלחו את בני הזוג לביתם, והמה נהיים בהעלם דבר מהם ונתונים נתונים המה בידי המומחים המטפלים, ומובאים אל המעבדה אשר נמצאים שם עוד הרבה מבחנות, ולפי התור והיכולת מכניסים אותם במבחנה, וגם שם במבחנה נשארים המה מספר ימים או שבוע ויותר עד שהביצית תעבור במבחנה מספר שלבי התחלקות, ורק לאחר מיכן מגיע התור להשתיל אותם אל תוך רחמה של האשה, ואם כן נעלה מכל ספק שבמצב כזה לפנינו בקעה פתוחה ושדה פרוצה, פירצה הקוראת לגנב – בדמות ובשם הרפואה והמדע – לעשות כטוב בעיניו באורה כבחיכה, הן לפנייהם והן לאחריהם, ובהשקט מצפון שפועל ועושה זאת למען קידום והתפתחות המדע כביכול, וכל השגחה ולו הטובה ביותר לא תהא בה ערובה בטוחה במאה אחוז שלא יחליפו ולא ימירו זרע אחר במקום זרע זה, וכן שלא יבואו לאחר מיכן להשתיל ביצית זרע של זוג זה אל תוך רחמה של אשה אחרת פנויה או אשת איש, ותוצינה על ידי כן בעיות חמורות וקשות בכל שטחי החיים המשפחתיים על גווניהם השונים, ותמלא הארץ זימה.

[הערת העורך: בתקופה בה נכתבה תשובה זו של הציץ אליעזר (שנת תשמ"ב-1981), יעילות הפיקוח הממשלתי על מרפאות הפריה היתה נמוכה יחסית, והיו מקרים של החלפת מבחנות לא רק בשוגג. מאז רמת הפיקוח עלתה מאד, וכיום עיקר החשש הוא מהחלפות בשוגג. במסגרת הפיקוח של מכון פוע"ה נתגלו עשרות מקרים של טעויות כאלה שנמנעו עקב הפיקוח.]

גזירה שמא ישא אחותו מאביו' וכו'. וכעין זה גם כאן, כדי שידעו מי הם האב והאם באופן וודאי, יש צורך לפקח ולמנוע החלפה ח"ו.

ב. טעם נוסף המחייב לפקח על תהליך ההפרייה, הוא דין 'רוב בעילות אחר הבעל', שהוא הבסיס ההלכתי להחזיק את הנולד לבנו של אביו. בתהליך ההפרייה שאינו מפוקח, אפשר שלא יתייחס הולד אחרי אביו ברמה וודאית, ובנוסף, אף לא יקיים בו מצוות פריה ורביה⁴.

מכל מקום, בהפרייה באמצעות אמבריוסקופ, ייתכן שניתן לוותר על ההשגחה בשלב האמצעי, היינו הזמן בו נמצאות הביציות במעבדה ועוברות את תהליך ההפרייה, וזו השאלה נשואת מאמר זה.

ד. השפעת טכנולוגיית האמבריוסקופ על הליכי הפיקוח

בכדי להבין לעומק את פעילותו של האמבריוסקופ ואת השפעת הטכנולוגיה על הדרך לפקח על תהליך ההפריה, פניתי לד"ר אונית ספיר, מנהלת המעבדה ביחידת IVF בבית החולים בילינסון, אשר במענה לשאלתי בענין, כתבה לי את הדברים הבאים:

"האמבריוסקופ הוא אינקובטור המאכלס שש צלחות תרבית, לפיכך הוא יכול להכיל בכל זמן נתון ביציות/עוברים של עד שש נשים. כל הצלחות מונחות על משטח חימום אחד, זו לצד זו, ומכוסות בכיסוי פנימי. הפתיחה נעשית על ידי "זימון" הצלחת בלחיצה על שם המטופלת על גבי מסך המגע המראה את הנעשה בפנים. המשטח מוסע אוטומטית כך שהצלחת המבוקשת נמצאת מול הפתח ורק היא נגישה להוצאה. האמבריוסקופ אינו נעול על ידי קוד. המערכת מתעדת פתיחת האמבריוסקופ, אך לא ניתן לדעת איזו צלחת הוצאה אלא אם אינה מוחזרת עוד⁵. מטרת התייעוד היא – מעקב אחר התנאים השוררים בפנים וחזרה לרמת הגזים התקינה לאחר פתיחות. המפקחת של פוע"ה אינה מבצעת כל פעולה אלא מסתכלת בלבד בשלבים המתאימים. כל טיפול בביציות, בזרע ובעוברים, נעשה רק על ידי האמבריוולוגים במעבדה. יש פתיחות מרובות של האמבריוסקופ במהלך יום העבודה, בעיקר לצורך הכנסת צלחות חדשות, החזרת עוברים וסיום תרבית. כל הצלחות מצולמות מדי עשרים דקות, כך שניתן לדעת מתי הוכנסה לראשונה או הוצאה סופית כל צלחת. שטח המעבדה אינו מצולם. מבחינה מקצועית – בכל פעולה בה יש

4. כך מבואר בדברי הבני אהובה (הלכות אישות פט"ו), שבנתעברה באמבטי אפשר שאף אינו מקיים מצוות פריה ורביה, ולדבריו, בהפריה שלא נעשתה באופן מפוקח, לכאורה לא יקיים האב מצוות פריה ורביה.

5. ראה להלן שקיימת אפשרות טכנית לבדוק איזו צלחת הוצאה, אך כשיגרה לא ניתן לדעת זאת.

העברה של תאי זרע, ביציות או עוברים מכלי לכלי, יש איש צוות המשמש כעד בנוסף למבצע ושניהם חותמים ביומן המעבדה".⁶

בסיוור שקיימנו במעבדה, נוכחתי לראות שאכן ישנו שינוי משמעותי גם מבחינה הלכתית בין שיטת האחסון הרגילה, כאשר הביציות נשמרות באינקובטור רגיל, לבין שיטת השמירה באמבריוסקופ. באפשרות הרגילה, ניתן לשלוט לחלוטין בשמירת הביציות, וזאת באמצעות נעילת דלת התא שבו מאוחסנות הביציות באזיקון מיוחד המיובא באופן בלעדי ע"י מכון פוע"ה מחו"ל, דבר הגורם לביטחון מלא ולוודאות שלא הייתה פתיחה של תא האחסון. לעומת זאת, ביציות הנשמרות באמבריוסקופ, חשופות הרבה יותר ונגישות, והחשש מהחלפה גדול יותר.

מאידך, לאמבריוסקופ יתרונות חשובים, הן מבחינה רפואית כאמור, והן מבחינה הלכתית מהיבט אחר: כאשר תהליך שאיבת הביציות מתבצע סמוך לשבת, או אז ישנה עדיפות גדולה לאמבריוסקופ, היות ובתוך עשרים וארבע השעות הראשונות ישנן נקודות זמן קריטיות מבחינת המעקב, וכאשר תחילת התהליך נעשית סמוך לשבת, לא ניתן לעקוב בשבת אחרי התפתחות הביצית והכנתה להפרייה. אולם באמצעות האמבריוסקופ ניתן בהחלט לעקוב, משום שהמכשיר עצמו מתעד כל שלב בהתפתחות הביצית על ציר הזמן, ובמוצאי שבת ניתן לקבל תמונה מלאה ומקיפה על כל נקודות הזמן החשובות.

ה. נאמנות המפקחת

תהליך ההפריה הכולל שאיבת ביציות מהאישה, כמו גם הכנסת הביציות המופרות בסוף התהליך לגוף האישה, מצריך נוכחות של אישה בלבד בשל צניעות העניין, ועל כן לא ראוי שתתבצע ההשגחה על ידי איש. לפיכך יש לדון האם אישה נאמנת על כך.⁷ על עניין זה ראה בהרחבה במאמרו של הרב בנימין דוד שליט"א, ב'אמונת עתיד' 95 (עמ' 48-53), וכן שו"ת באהלה של תורה (ח"א סימן עא), ובספר פוע"ה (כרך ב פרק נו – פיקוח הלכתי).

6. לשאלתי הספציפית האם ניתן לברר למפרע אם הייתה פתיחה, השיבה ד"ר ספיר את התשובה הבאה: "תיאורית אפשר אך בפועל לא ישים בתפעול השוטף. לכל סליד יש היסטוריה המופיעה במאות שורות המופיעות בהפרשים של דקות ולאורך כל ימי התרבות המציגות כל צילום, תיקון פוקוס, בדיקת נתונים אוטומטית של תנאי התרבות וכוללת גם פתיחה וסגירה של המכסה."

7. לא נכנסתי בדברי כאן לשאלה אם חלילה אירע חילוף, והוכנסה ביצית מופרית של אישה אחרת, האם הוולד יהיה ממזר, וכן אחרי מי יתייחס הוולד, משום שזהו נושא רחב ומורכב, ותפילותינו היא שחלילה לא ישמע קול צווחה ברחובותינו. ומכל מקום יעויין במה שכתבתי במאמר "מעמדו ההלכתי של וולד הנולד בתרומת ביצית מגויה". (טרם פורסם).

ו. עדות על פי אומדנא

אמנם מכשיר האמבריוסקופ אינו נעול כאמור, ואם כן, אף כאשר תיווצר וודאות גמורה שלא הוציאו את המבחנה מהמכשיר [וכמו שיתבאר להלן], מכל מקום עדיין צריך לברר איך מועילה עדות זו, שהרי אין כאן עדות ראייה של אדם שראה כל הזמן שלא הוציאו את המבחנה.

ובזה יש לומר בשני דרכים:

א. כפי שנתבאר לעיל, שזו עדות על סמך אומדנא, וכשם שמועילה עדותה אם תא האיחסון היה נעול מדין אומדנא דמוכח, כמו כן, כאשר נוצר מצב של וודאות גמורה שלא הייתה הוצאה של המבחנה ללא פיקוח [וכמו שיתבאר להלן], ניתן להעיד על כך מדין עדות אומדנא דמוכח.

ב. במכשיר האמבריוסקופ נוצרת דרך נוספת שהעדויות תועיל וכדלהלן:

כפי שפירטנו בתחילת דברינו, המבחנות הנמצאות באמבריוסקופ מצולמות מדי פרק זמן של כרבע שעה. תמונות אלו נשמרות בזכרון המחשב, ומוצגות לאחר מכן בגרף על ציר הזמן, כאשר התפתחותה של הביצית מתועדת באופן רציף. לפיכך, אם תוחלף הביצית בביצית אחרת, קשה עד מאוד יהיה למצוא ביצית התואמת לשלב ההתפתחותי הספציפי שבו הייתה הביצית המוחלפת, ואף שאין זה מן הנמנע לגמרי, מכל מקום זו מציאות רחוקה ונדירה.

ראוי לציין כי נהלי הפיקוח של המכון⁸ קובעים שכל מבחנה או צלוחית שבה נמצאות הביציות לשמירה באינקובטור, יהיו נעולים, והמפתח יימצא רק אצל המפקחת, או שיהיו סגורים באזיקון מיוחד, באופן שכל פתיחה תתגלה והפיקוח ייפסל במקרה זה.⁹ מלבד זאת, נוסף לסימון שמם של בני הזוג על המבחנות, חובה שיהיה עליהן סימן זיהוי ייחודי נוסף.

נהלים אלו אינם בגדר חומרא בעלמא, היות ובלעדיהם לא ניתן לסמוך על עדות המפקחת, וצריך לצרף לדבריה את נאמנות עובדי המעבדה, ולא ניתן לסמוך רק על דבריהם לחוד היות ויש לחוש לחילוף בשגגה (או אולי אף במכוון), מתוך רצון 'לסייע' להצלחת תהליך ההפריה.¹⁰

8. שנכתבו לפני עידן האמבריוסקופ.

9. ציטוט מנהלי הפיקוח המובאים בספר **פוע"ה** כרך ב'.

10. בשו"ת **באר יצחק** (אה"ע סי' ה ענף ד), שניתן לסמוך על החזקה שלא מרע אומנותיה בעדות עגונה. ואמנם על הרופא לא תועיל חזקה זו, שהרי יש לו רצון להצליח בתהליך ההפריה, ויש לחשוש שמא יעשה פעולות אסורות לצורך כך, אך המפקחת וודאי אינה חשודה על כך, ויש לה חזקה שלא מרע אומנותיה, הואיל ותפקידה הוא לשמור ולפקח, יצויין, כי אין בדברים הטלת דופי חלילה בציבור הרופאים, אך מבחינה הלכתית אין נאמנותם עומדת בכללי ההלכה לצורך נאמנות.

[**הערת העורך**: כיום, בניגוד לעבר, ניתן לגלות כל טעות של החלפת מבחנות באמצעות בדיקת DNA. משום כך סברת "אומן לא מרע אומנותיה" קיימת במלואה גם לגבי סגל רפואי, שכן גילוי מאוחר יותר של ההחלפה, יטיל כתם כבד על הסגל הרפואי ואף חושף

כיון שצריכים אנו לסמוך רק על עדות המפקחת, יש לבסס את הפיקוח על שני עוגנים מרכזיים. האחד הוא נאמנות המפקחת מדין עדות, וכפי שנתבאר לעיל, מטעמים שונים יש להאמינה כעדות חיה (מיילדת), והשני, מחמת שימור המבחנות בחותם בתוך חותם, שבאופן זה אין חוששים להחלפה אף באיסורי דאורייתא וכפי שיבואר להלן.

ז. עדות דבשב"ע על פי אומדנא

ותחילה נדון בעניין העדות שעל פי האומדנא.

ברור ופשוט שגם כאשר ישנה וודאות גמורה שהמבחנה לא נפתחה, היות והמפתח היה בידי המפקחת, אין המפקחת יכולה להעיד על אי ההחלפה כדין עדות ראיה, שהרי לא ראתה ושמרה כל הזמן שלא יחליפו, אלא מעידה מכוח העובדה שהמבחנה היתה נעולה והמפתח היה אצלה, ובצירוף שתי עובדות אלו, ברור לה שלא הייתה החלפה.

מעתה יש לדון האם בדבר שבערוה¹¹ מועילה עדות אומדנא, וכדלהלן:

השולחן ערוך (אה"ע סי' מב ס"ב) פסק: **המקדש שלא בעדים, ואפילו בעד אחד, אינם קדושין. ואפילו שניהם מודים בדבר ואפילו קדשה בפני עד אחד ואחר כך קדשה בפני עד אחר, זה שלא בפני זה, אינה מקודשת.** מקור דין זה הוא מדברי הגמרא בקידושין (סה"ב), וטעמו הוא משום שאין דבר שבערוה פחות משנים, ועל כן לא תועיל הודאתם.

ובסעיף ד' שם כתב הרמ"א: **וצריכים העדים לראות הנתינה ממש לידה או לרשותה, אבל אם לא ראו הנתינה ממש לידה, אף על פי ששמעו שאמר, התקדשי לי בחפץ פלוני, ואחר כך יצא מתחת ידה, אינן קידושין עד שיראו הנתינה ממש.** מקור דין זה הוא מתשובת הרשב"א (ח"א סי' תשפ), שם מדובר בשנים שהיו עומדים אחרי גדר בית אחד. ושמעו שאמר ראובן ללאה התקדשי לי באתרוג אבל לא ראו נתינה ממש. והכריע הרשב"א שאפילו ראו את האתרוג יוצא מתחת ידה אין כאן חשש של כלום. ואפילו היא מודה שלקחתו לשם קידושין, ומשום שבקידושין צריך עדות ראיה וידיעה¹².

אמנם הבית שמואל שם (ס"ק יב) הביא מדברי המרדכי (קדושין רמז תקלא) שכתב שאפילו אם לא ראו את הנתינה, אין לבטל הקדושין, אם ראו דבר המוכיח יכול להעיד כאלו ראו גוף המעשה. והראיה, שהרי שם בקידושין

אותם לתביעות משפטיות אזרחיות, בהם הפיצוי על נזקי ההחלפה יכול להיות גבוה מאד. **תשובת הכותב:** אני מטיל ספק בהסתמכות על בדיקות DNA שכן אינן מבוצעות בשגרה אלא במקרים מיוחדים ובד"כ נדרש היתר מבי"ד או ביהמ"ש, ועל כן יתכן שהסגל הרפואי לא יחשוש עדיין, וצ"ע. וכן לגבי הפיצוי, הרי הם מבוטחים מחשש כזה.

¹¹ שהרי עדותה כאן היא על יוחסין שדינם כדבר שבערוה, ומה שהאמינו לה הוא מהטעמים המבוארים לעיל. ראה פנ"י (קדושין ע"ב) שיצא לדון היאך נאמנת חיה והרי זה דבר שבערוה. מוכח מדבריו שגם להעיד על יוחסין אף שלא נולד ספק, חשוב כדבר שבערוה.

¹² כן ביאר הרשב"א בהרחבה בסימן אלף קצ"ג.

(סהב) אמרינן הן הן עידי יחוד הן הן עידי ביאה, הרי שאף על גב שלא ראו את הביאה, מכל מקום, אם ראו את היחוד הרי זה כמו שראו את הביאה. אם כן, לכאורה נחלקו הראשונים הללו אם עדות ידיעה מועילה בקידושין אף במקום שצריך עדות קיום, או שצריך ראייה ממש, שדעת הרשב"א שעדות ידיעה אינה מועילה, ודעת המרדכי שעדות ידיעה מועילה¹³. ומסקנת הבית שמואל, שכיון שעדות ממונות מתקיימת בידיעה בלא ראייה כמבואר בטור (חו"מ סי' צ) בשם הרמ"ה, גם עדות קידושין יכול שתהיה בידיעה בלא ראייה¹⁴. והאבני מילואים (סק"ח) דחה את דברי הבית שמואל, וכתב שדברי הטור שם אמורים באופן שיש ידיעה, כגון שנכנס לבית ויצא ממנו חבול, אבל כשלא ראו הנתינה, אפשר שנטלה מקרקע את הקידושין ולא נתנם לידה, ואינה מקודשת¹⁵.

ראה דברי חיים (אה"ע ח"א סי' לט ד"ה אך הגם) שמדבריו מבואר להדיא שהמחלוקת הנזכרת בין הרשב"א למרדכי, שייכת בכל דבר שבערוה, ולא רק בעדות קיום, וכגון בעדות שמת בעלה, הרי שהשווה בין הדברים לגמרי.

אם כן, לדברי הבית שמואל, שיטת הרשב"א שעדות ידיעה אינה מועילה כלל בדבר שבערוה, ולכאורה לדבריו גם בנידון דידן לא תועיל עדות ידיעה אף שהיא ידיעה ברורה.

אמנם רבים מהאחרונים כתבו שלכולי עלמא עדות ידיעה ואומדנא מוחלטת מועילה אף בדבר שבערוה, ועל כן, כאשר יש אומדנא ברורה, ודאי

13. **הבית שמואל** הביא את דעת מהר"ם בר רבי ברוך (שהובא בתשובות מיימוניות בסוף ספר שנים סי' א ובמרדכי בגיטין סי' תנא) שהוא חילק בין עדות על ביאה שאי אפשר לראות כמכחול בשפופרת, ועל כן אנו אומרים שהן הן עדי יחוד הן הן עדי ביאה. מה שאין כן בקידושין, כיון שאפשר לראות את מעשה הקידושין, אם לא ראו חסר בראיית העדות, ועל כן אין העדות מועילה.

14. וראה בדבריו שהוכיח שיטתו זו. ובגליון מהרש"א שם הביא את דברי התוספות ביבמות (מהב ד"ה מי), שאם ידוע לכל שטבלה, הרי זה כעדים.

15. לפי סברא זו, ודאי בנידון דידן יש לסמוך על דברי המפקחת, שהרי הכנסת המבחנה לאינקובטור נעול היא בירור ואומדנא כנכנס לבית ויצא חבול, וכשם ששם מועילה עדות זו כיון שיש כאן ידיעה גמורה, כך גם במבחנה זו.

גם **התומים** (סי' צ ס"ק יד) דחה את ראיית הבית שמואל, וכתב שדוקא בדיני ממונות מועילה עדות ידיעה בלא ראייה, משום שאין צריך שם עדי קיום, ועל כן עדות ידיעה לא גרעה מהודאת בעל דין שמועילה. מה שאין כן בקידושין שצריך עדי קיום, אפשר שצדקו דברי הרשב"א שעדות ידיעה אינה חשובה כעדות קיום. ואמנם, כל זה שייך דווקא על עדות קידושין או גירושין, שחלות זו תלויה ועומדת בעדות העדים, ואילו בנידון דידן, אף שהעדות היא דבר שבערוה, אין זו עדות קיום, ואף לדעת התומים תועיל עדות ידיעה [וראה עוד בקצוה"ח סק"ז שדחה את חילוקו של התומים וקיים את דברי הבית שמואל]. וביותר למסקנת התומים, שקיים את דברי הבית שמואל מטעם אחר, ועל פי דברי התוספות בשבועות (לד, א ד"ה דאי אית), שכתבו שמוכח מהגמרא שכל אומדנא המועילה בדיני ממונות, מועילה גם בדיני נפשות, ולכן בעלתה נשיכה בגבו דמחייבין בחבלות לשלם, הוא הדין בדיני נפשות אם בכך נעשה טריפה, שניקב קרום של מוח וכדומה נהרג, ולפי זה תועיל עדות זו אף כעדות קיום. ואם כן גם בנידון דידן, ישנה וודאות מוחלטת שאכן לא היתה החלפה, ומועילה וודאות זו גם בדבר שבערוה.

שגם בדבר שבערורה תועיל עדות זו. וכן כתבו החוות יאיר (סי' יט) והמקנה (קו"א ד"ה וצריכים), וכן מבואר בחתם סופר (אה"ע ח"א סי' קא)¹⁶, שדברי המרדכי אמורים במקום שאין כל ספק והאומדנא ברורה וודאית, ובזה מודה גם הרשב"א שמועילה עדות זו גם לגבי קידושין.

ראה דברי חיים (אה"ע ח"א סי' לט ד"ה אך הגם) שמדבריו מבואר להדיא שהמחלוקת הנזכרת בין הרשב"א למרדכי שייכת בכל דבר שבערורה ולא רק בעדות קיום, וכגון בעדות שמת בעלה, הרי שהשווה בין הדברים לגמרי.

יש להוסיף ששיטת האגרות משה (יו"ד ח"א סי' מז), שעדות אומדנא שמועילה בדיני נפשות¹⁷ אין זה משום שבאופן זה מועילה עדות ידיעה, אלא זו חשובה כעדות ראיה. והיינו, שכאשר ראינו את התמונה החלקית, ובצירוף הידיעה הוודאית שהיא אנן סהדי¹⁸, זו חשובה עדות ראיה¹⁹.

16. אמנם החתם סופר שם כתב, שאין לסמוך באומדנא על עדות של עד אחד, משום שאומר בדדמי, ראה שם שהוכיח דבר זה.

17. וכמבואר בתוספות בשבועות (לד, א ד"ה דאי) שיש אומדנא שאף לדידן [שאינו פוסקים כרב אחא בגמל האחר בין הגמלים בידוע שזה הרגון מועילה, כגון עלתה לו נשיכה בגבו או בראשו וניקב קרום של מוח.

18. ניתן לבאר דבריו ועיקר עניין עדות על פי אומדנא, לפי מה שנתבאר באבני נזר (סי' קא), שמחדש כי בעצם אין בית הדין פוסק על סמך מצב של "ידיעה" שנודע לו מהעדים, אלא על סמך "ראיה", אלא שמה שנתחדש בדין "עדים" הוא, שעל ידי "ראיית" העדים נחשב כאילו הייתה כאן "ראיה" של בית הדין עצמו. וזה לשונו: אך בהעמיק על הדבר ניחא, דהנה קיימא לן שהבית דין יכולים לדון על פי ראיה, אך דווקא כשראו ביום אבל לא כשראו בלילה, וזה צריך ביאור דמה נפקא מינה, סוף סוף יודעים המעשה, והוא קל וחומר משמע מהעדים, וצריך לומר דהבית דין אינם יכולים לדון על פי ידיעתם רק על פי ראייתם, ומה ששמעו מעדים שראו חשוב כאלו או ראו הבית דין בשעה ששמעו העדות.

וראיה לזה מקידוש החודש דצריך לקדש על פי הראיה, מדכתיב 'הזה' כזה ראה וקדש (ר"ה כ' ע"א), ומה מועיל ראיית העדים [וא"ל דבעינן רק שיראה הלבנה ועל פי חשבון לבד אפשר שנתכסה בעבים ולא ראוה, דליתיה דהא עדים שראו מחללין שבת, אף שבלא"ה יקדשו היום אדר הסמוך לניסן לעולם חסר, משום דמצוה לקדש על פי הראיה, הרי דאף שבאמת נראה הלבנה, לא יקויים המצוה רק אם יבואו עדים לפני בית דין ויעידו, ועל כרחך דבעינן דווקא ראיית בית דין כדכתיב 'הזה' כזה ראה] ועל כרחך דמה שבית דין שומעים מהעדים כאלו ראו הלבנה בעצמם, ובילקוט קורא לעידי החודש שלוחי החודש, וכן בסנהדרין (נו, א) בבית דין ששומעים עדים שמעידים ברכת השם, קורעים כאלו שומעים בעצמם ברכת השם.

19. עיין שם שהביא ראיה לזה מכתובות ע"ג בקטנה שלא מיאנה ועמדה ונישאת. וכתב שלפי זה מה שמועילה עדות בדיני נפשות על מנאפים כשלא מעידים על מעשה כמכחול בשפופרת, אלא עד שיהיו בדרך המנאפים, היינו משום שזו עדות ראיה, וכאשר ראו מעשה באופן זה, חשובה עדותם כראיה מכח הצירוף של אש בנעורת. ואמנם בחלקת יעקב (יו"ד סי' לד) האריך לחלוק על דברי האגרות משה, ונקט שודאי אין זו עדות ראיה, אלא עדות ידיעה המועילה באופנים של ידיעה וודאית. ומכל מקום, לענייננו אין חילוק, כי שניהם מודים שמועילה עדות אומדנא וודאית בעדות נפשות, ולא נפקא מינה אם נחשיב עדות זו לעדות ראיה או עדות ידיעה [ורק לעניין חלב עכ"ל יש נפק"מ, על פי מה שכתב שם בחלקת יעקב, שלא התירו אלא כשישראל רואהו, ולכך לא תועיל עדות אומדנא]. ועיין בריטב"א ביבמות (פח, א ד"ה מתוך חומר) שכתב שכאשר עד אחד מעיד שבעלה של אישה מת, והיא בודקת אם זה אכן נכון, יש לה ידיעה שבעלה מת וזה כמו עדות מן התורה, וז"ל: "וי"ל דקים להו לרבנן דבמילתא דעבידא לאגלווי שהחמרת עליה בסופה כ"כ, ודאי קושטא

ח. סניפים נוספים לסמוך על עדות המפקחת

ניתן לדון בעדות זו מצדדים נוספים שאולי יתכן לצרפם כסניפים להיתר ולסמוך על עדות המפקחת:

יתכן לומר שכל שלא נתעורר ספק, אין אנו זקוקים לבררו. ולפיכך, דווקא במצב של תערובת בזה, כיון שהתעורר ספק על כל אחד מן היילודים, לפיכך צריך לבררו על ידי עדות, ואז נזקקים אנו לעדות המיילדת, שכאמור נאמרו בדין זה ביאורים שונים.

ואולם במצב שבו לפי דברי המפקחת לא הייתה תערובת, אין לנו מקום כלל להסתפק, ולא בגלל דין עדות שיש בדבריה, אלא מחמת כך שאמירתה הברורה גורמת לנו שלא להסתפק, כי אף אם אינה נאמנת, כלל הפחות יש לסמוך על דבריה ולומר שלא נוצרה ריעותא הגורמת להסתפק.²⁰

קא מסהיד וכי דייקא ומנסבא בדין מנסבא, ואנן סהדי במילתא, ופרסום כזה נחשב בכל מקום כעדות גמורה ואפילו מדאורייתא.

20. כדברים האלה נתבאר בים של שלמה בחולין (פ"ז ס"ו כו), וז"ל: ושאלני משכיל אחד, לפי דברי הגמרא דסומא אינה מותר באשתו אלא משום קלא, אם כן, סומא שהוא חרש לא ישמע אשתו כלל, ואפי' חרש הרואה, אסור לשמש מטתו באישון לילה. והשבתי לו, נראה בעיני, דלא בעינן לקלא אלא היכא שמוצא אשתו במקום שאינו מיוחד לה, אבל מי שמוצא אשתו בחדר המיוחד, ובמטתה, פשיטא דמותר, דלא חיישינן לאחלופי, ואחזוקי אינשי ברשיעי לא מחזקינן, ותדע, שהרי כל האדם מותר באשתו בלילה, אפי' אינו מדבר עמה מקודם, כי לא מצינו שיהיה מחויב לדבר עמה מקודם, כדי שישמע קולה, אלא למצוה בעלמא, שיפייסנה בדברים, וגם אם הרגיש בה שהיא מתקרבת אליו וחשקה בו אין צריך לפייס בדברים, גם מצינו בפ"ק דנדה (יב,א) חמרין ופועלין הבאין מבית המשתה נשותיהן להן בחזקת טהרה, בין ערות בין ישינות כו', אלמא אפי' אינה שומע קולה שרי, ודוחק לומר דאיירי שראה אותה מתחילה ע"י נר שבידו, אלא עיקר כדפירשתי, וא"צ בדיקה בחדרו, ובפרט במקום המיוחד לה, אלא אהא דקאמר איך סומא מותר באשתו בכל מקום שמוצאה, וכן בני אדם מותרין בנשותיהן בכל מקום, אפי' מצאה בחדר אחר ושומע קולה מותרת לו. וכעין זה נתבאר בשו"ת אגרות משה (יו"ד א: נד) שפוסק שאב זקן, שתלוי בילדיו שאינם שומרי תורה להכין לו מאכלו, יכול לסמוך עליהם שהאוכל כשר, אם ברור לו שהם לא משקרים לו, אף על פי שהחשוד על אכילת מאכלות אסורות אינו נאמן לומר שהאוכל כשר, וז"ל: "באם האב יודע וקים ליה בגוה דבתו וכלתו שלא יכשילוהו באיסור משום דמכיר טבעה בידיעה ברורה ע"י שניסה אותה הרבה פעמים וראה שאינה מכשילתו מטעם שאינה רוצה לצערו או שטבעה שלא להעביר אחרים על דעתם, יכול לסמוך עליה ולאכול מה שמבשלת בעדו מבשר וכל דבר כשאמרה לו שהוא מבשר כשר ובכלים שהזמינה עבורו. משום שלא נכנס זה בגדר נאמנות אלא בידיעה עצמית שהוא כראיה ממש כיון שידוע בברור שאינה משקרת לו." כמו כן, ניתן לומר שבסוג עדות שכזה, שאינה מעידה בפירוש על פסול יוחסין או כשרות, כמו בדין חיה המעידה זה ממזר וכו', באופן זה אין צריך כלל לדין עדות. והראיה, שדין נאמנות חיה נאמר רק כשיש תערובות של ולדות, ואין צריכים לו במקום של לידה רגילה, אף שהחיה היא זו שאומרת שבן זה הוא מאשה זו. הרי שלהעיד מי היא אם התינוק אינו נחשב כעדות יוחסין. ואף שוודאי יש לדבריה השלכות לענייני יוחסין, כגון ירושה ואיסורי עריות באחיה מאמה, זה אינו נחשב כעדות יוחסין. ואפשר שהטעם הוא כעין דברי הרמב"ם הנזכרים לעיל, בעד אחד שהעיד על חלב או על גרושה, שניתן לחייב מלקות על פי עדותו לאחר שנתקבלה. והוא הדין כאן שלאחר שהעידה שולד זה הוא בנה של אשה זו, נתקבלה עדותה לכל דבר.

עוד יש לומר באופן אחר שתפקיד האשה השומרת כאן כלל אינו שייך לדין עדות, ואין מקום לדמות נידון זה לנאמנות חיה, משום ששם היא מעידה ממש על ייחוסו של תינוק זה כך וזה כך, ועל כן הראשונים האריכו למעניתם לבאר באופנים שונים מדוע נאמנת, וכמובא לעיל. ואילו המפקחות שאנו דנים עליהן עתה, אינן מעידות כלל ועיקר, ותפקידן הוא אך ורק שמירה, כי בפועל הן שומרות על החומר האנושי שבפיקוחן לבל יתחלף בחומר אחר, ואם ניתן לסמוך על שמירה של אישה, שוב אין צורך כלל בעדות בכל שלבי הפיקוח. אך יש לעיין האם דין הנאמנות בשמירה נובע מדין עדות.

ט. מניעת חשש החילוף – חותם בתוך חותם

כאמור, במכשיר האמבריוסקופ נשוא מאמרנו זה, לכאורה לא ניתנת אפשרות טכנית לנועלו, ולפיכך יש להתאים פתרון טכני אשר ייתן מענה מבחינה הלכתית שהמבחנות תוחזקנה כשומרות ללא חשש החלפה²¹.

הגמרא בעבודה זרה (לט, א) אומרת שהמפקיד או השולח ביד גוי יין או בשר או חתיכת דג, וכן כל דבר כיוצא בדברים אלו שהם אסורים מן התורה, והוא דבר שאין בו סימן, צריך לחתום אותו בשני חותמות, משום שיש לחוש שמא יחליפנו הגוי בשלו, ולא די בחותם אחד משום שיש לחוש שהגוי טורח ומזייף, וכיון שהם אסורים מדאורייתא חששו להם יותר, וכן פסק השולחן ערוך (יו"ד סי' ק"ח ס"א)²².

עוד כתב השו"ע שם²³ שכיון שהחתים כראוי שני חותמות בדברים שצריך שנים, ואחד בדברים שדי באחד, אין צריך לחזור אחריו לראותו אם זייף או לא, משום שאנו מעמידים הדבר על חזקתו שלא זייף.

אפשרות נוספת להניח הפיקדון ביד גוי ולא לחוש לחילוף, היא כאשר היהודי יוצא ונכנס, שבזה הגוי 'מירתת', משום שאם יחליף את הדבר הרי הוא נתפס עליו כגנב, ודין זה מקורו מהמשנה בעבודה זרה (סא, א). אמנם, אם הגוי יודע שהישראל הפליג לזמן רב, יש לחוש לחילוף ושם (סי"ב) כתב השולחן ערוך שיש להחמיר שלא להניח הקדירות בידי השפחות כשאין ישראל בבית, והוסיף הרמ"א שדין זה אמור כשאינו יוצא ונכנס. וכתב הש"ך

21. ראוי לציין, כי מכון פוע"ה בדק אפשרות של מדבקות מיוחדות שיודבקו על הסלייד המפוקח, כך שכדי להוציא צלוחית מהסלייד יהיו חייבים לקרוע את המדבקה, אולם למעשה התברר שמדבקות כאלו עלולות לגרום לנזק למכשיר ולכן הפתרון אינו ישים.

22. השולחן ערוך שם הביא כדעת יש אומרים את שיטת התוספות בעבודה זרה (לא, ד"ה דאמר), שדין זה הוא רק בשולח לאדם אחר, אבל במפקיד שעתיד לחזור ולראות את חותמו, די בחותם אחד. יש לדון בענייננו האם ביציות הניתנות במעבדה דינן כפיקדון, היות ומצד המציאות הדרך היא שעובדי המעבדה פותחים מעלת לעת את המבחנות עבור פרוצדורות שונות, ועל כן אינו כמפקיד שמצד המציאות אינו אמור לפתוח החותם.

23. ומקורו מדברי התוספות בעבודה זרה (לא, ב ד"ה השולח).

(ס"ק לו), שמדברי השו"ע והרמ"א משמע שביוצא ונכנס אין צריך להחמיר. ואולם, מדברי הרא"ש (ע"ז פ"א סי' ט) והטור שם משמע שגם ביוצא ונכנס יש לחוש ולהחמיר, ורק כאשר נמצא שם כל הזמן מותר לכתחילה²⁴.

ודון מינה ואוקי באתרין בביציות הנמצאות באמבריוסקופ, שהחשש הוא שמא יוחלפו בביציות אחרות. יש להצריך חותם בתוך חותם, וזאת משום שיש כאן חשש דאורייתא, ובמקום שיש חשש דאורייתא צריך שתי חותמות.

והנה בגמרא בביצה (כח,א) ובבבא מציעא (כג,ב) מבואר שסימן היכר מועיל כחותם²⁵, ומכאן זה יש לדון האם יש סימנים כלשהם שמכוחם יש להתיר את הפקדת המבחנה במעבדה בתוך האמבריוסקופ שלא יהיה חשש חילוף ח"ו.

בעת ביקורי במעבדה של בית החולים אסותא, הוצגה לד"ר איציקסון על ידי הרב כץ שליט"א השאלה האם ישנו תיעוד כלשהו על מבחנה שיצאה מהאמבריוסקופ, ותשובתו הייתה, שאמנם המכשיר מצד עצמו אינו מתעד כל הוצאה, אולם ניתן להבחין אפילו בעין בלתי מקצועית, במבחנה שיצאה וחזרה.

ד"ר איציקסון הראה על מסך המחשב [המתעד כאמור את התפתחות הביצית מידי כמה דקות] כי במעבר על ציר הזמן ניתן להבחין בשני שינויים המעידים על הוצאת המבחנה. האחד הוא שינוי קל במיקום הביצית, הנגרם בשל תזוזה של הצלוחית בתוך הסליידר בעת ההוצאה, תזוזה אשר לכאורה לא ניתן להימנע ממנה משום שגם שינוי מיקום של חלקיק מילימטר יורגש, היות והמיקרוסקופ המצלם מרגיש גם בתזוזה קטנה מאוד והוא צריך להתמקד מחדש, ושינוי קל זה מורגש על המסך²⁶.

בנוסף, על המסך קיים גרף המתעד ומנטר את הפעילות של הביצית, וכאשר הביצית נלקחת, נראית הפסקה של הגרף, וכך בעצם ישנו תיעוד ספציפי לכל ביצית, על אף שאין תיעוד מסודר של ההוצאה, מכל מקום ניתן ללמוד על הלקיחה מהשינויים האמורים.

24. לפי זה יש לומר, שכיון שאנו מדמים נידון זה לנידון דידן, יש להחמיר שבעת הטיפול במבחנות המפוקחות תהיה נוכחות של המפקחת כל הזמן, ולא רק יוצא ונכנס, כי לכאורה נידון זה ממש דומה לדין השפחות, שהרי אין כאן מירתת, ויש לחוש לחילוף. אמנם בדיעבד וודאי מותר ולא חיישין לחילוף.

25. ועל כן רבה בר רב הונא היה חותך הבשר ששלח לאשתו בצורה מסוימת, והגמרא בבבא מציעא מגדירה חיתוך זה כסימן גם לגבי אבדה.

26. סימן זה הוא על ידי המקום, ומבואר בגמרא בבבא מציעא (כח,ב) ובשו"ע (סי' רס"ב ס"ג) שמקום הוי סימן. ובנידון דידן הוא לכאורה אף סימן מובהק, ולא גרע מנקב יש בו בצד אות פלוגית שהוא סימן מובהק, משום שלא שכיח גט אחר עם נקב באותו מקום, וגם כאן כמעט לא יתכן שהביצית הוצאה מן המבחנה ולא שינתה את מקומה.

והנה, ממה שראיתי בביקורי במעבדה, על ה'סליידר' שבו מונחת הצלוחית עם הביצית אין כל סימן חיצוני, אלא בתוכו נמצאת פתקית ועליה שם האישה בעלת הביצית שהוא וודאי דבר הניתן להחליפו בקלות, ולכאורה אף סימן שאינו מובהק אין כאן. נמצא אם כן שאנו צריכים לסמוך על שני סימנים אלו שהזכרתי לעיל בסמוך (שהראה לנו ד"ר איציקסון כי ניתן להבחין בהם), וכאמור, סימן מועיל כחותם, וכיון שיש כאן שני סימנים הרי זה כשני חותמות שניתן לסמוך עליהם לכתחילה בעת הפקדה בידי גוי, ואין לחוש להחלפה.²⁷

י. הדין כשמתברר שמבחנה מפוקחת הוצאה ללא פיקוח

יתרון נוסף ישנו לכאורה באמבריוסקופ, וכדלהלן:

בשיטת האחסון הרגילה, כאשר מתברר שתא האחסון נפתח בלי פיקוח, אין מנוס מפסילת המבחנה והשלכת הביצית, על כל הצער ועגמת הנפש וההפסד הכרוכים בכך, היות וקיים חשש שהייתה החלפה, ויש כאן גם ריעותא, שהרי צוות המעבדה יודע שמבחנה זו מטופלת רק בנוכחות הפיקוח, ועצם הפתיחה שלא בנוכחותם, מהווה ריעותא ברורה וחשש החלפה. וגם בשולחן ערוך נתבאר שבדבר שיש חשש החלפה, אם ראינו שנפתחו החותמות, נאסר הדבר בגלל חשש ההחלפה.

ואולם, בביציות הנשמרות באמבריוסקופ, לכאורה ניתן לברר ולשלול את חשש ההחלפה, שהרי כאמור לעיל, קשה למצוא ביצית הנמצאת בשלב זה לחלוטין לביצית זו למרות שמאוחסנות במעבדה ביציות מנשים רבות, אך כיון שישנו תיעוד מדויק ורציף, קשה למצוא ביצית זהה למצבה של ביצית זו. ולאור עובדה זו ניתן להכשיר את הביצית לשימוש גם כאשר הייתה הוצאה של המבחנה.

אך מסקנה זו אינה בגדר דבר פשוט היות ויכולים להתעורר חששות רבים בדבר, וצריך שיקול דעת רב להכריע בכל מקרה לגופו, משום שכאשר נוצרה ריעותא, יש לחקור ולבדוק היטב את הדבר ולהציע את השאלה בפני רב מוסמך.²⁸

27. יצויין עוד, כי אין לחוש לפתיחה על ידי אדם שאינו מצוות המעבדה, משום שהמערכת מחוברת לניטור של 24/7, כך שצוות המעבדה מקבל שיחת אזהרה כאשר ריכוזי הטמפרטורה או הגז משתנים, דבר המתרחש בעת פתיחה, אם כן אין חשש של פתיחה אלא על ידי צוות המעבדה.

28. לדברי ד"ר איציקסון במענה לשאלתי, ביצית הנשמרת באמבריוסקופ אינה אמורה לצאת ממנו אלא בסוף ימי ההפרייה, למעט כאשר ישנו צורך טכני, למשל כאשר נוצרת בתוך הסליידר בועת אויר הגורמת לטשטוש ולמניעת אפשרות הצילום, ובמקרה כזה מוציאים את הסליידר ומרוקנים את האויר. כאשר צוות המעבדה מנמק את הפתיחה בצורך מעין זה, ניתן לכאורה לוודא שהיה שלב שבו איכות הצילום ירדה ולהתיר את הביצית על ידי כך. אך כאמור הכל בכפוף לשאלת רב מוסמך.

יא. המלצות לפיקוח

לסיכום, להלן המלצותיי לנהלי פיקוח²⁹ לאור מאמרי זה:

(1) בעת טיפול במבחנה [גם בזו הנשמרת באינקובטור רגיל], תשעה המפקחת בתוך חדר המעבדה כל משך זמן הטיפול, אולם בוודאי שאינן צריכות להביט כל הזמן על המבחנה, אלא שהייה בחדר מועילה.

(2) במבחנה הנשמרת באמבריוסקופ, לקראת החזרת הביצית המופרית לגוף האישה, תבדוק המפקחת את היסטוריית הצילומים במחשב לוודא שלא הייתה תזוזה במיקום הביצית [דבר המעיד על הוצאתה] ו/או הפסקה בגוף המעיד על פעילות הביצית.

(3) ראוי לתעד בפרוטוקול מיוחד יום ושעה מדויקים של הוצאת המבחנות [כשהוצאו שלא בתחילת וסוף האחסון], על מנת שבעת סיום האחסון תוכל המפקחת להצליב את נתוני הזמן הרשומים בידיה עם נתוני הזמן שבו הוצאה מתועדת במחשב [באופן האמור], שאם לא כן, יש כאן פחות 'מירתת', שהרי הצוות יכול לטעון שההוצאה או ההוצאות המתועדות הן ההוצאות שהיו בנוכחות המפקחת. אמנם המלצה זו היא בגדר לכתחילה ממש, ומשום מעלה עשו ביוחסין.

(4) באופן כללי, כאשר אין צורך הלכתי או רפואי לשמירה דווקא באמבריוסקופ, לכאורה עדיין עדיפה האפשרות הקודמת של שמירה באינקובטור נעול באזיקון של מכון פוע"ה. שכן אף שהארכנו למצוא היתר מבוסס לשמירה באמבריוסקופ, עדיין מן ההתרשמות האינדיבידואלית שלי, מבחנה המוחזקת באינקובטור נעול 'שמורה' יותר, ובני הזוג העוברים את התהליך יכולים להיות בטוחים יותר באופן הזה.

בשולי הדברים אציין כי כדרכה של טכנולוגיה חדשנית, גם במכשיר האמבריוסקופ מתוכננים בעתיד הקרוב שינויים מבניים בכמה מישורים, ויש לבדוק זאת שנית לאחר ביצוע השינויים, שכן ייתכן שאפשרות הפיקוח תשתפר עוד³⁰.

אדגיש כי דברי נכתבים כהצעה וכנושא לבירור בלבד, ואיני מבקש לקבוע מסמרות בנושא, אלא להעלותו על שולחן גדולי הפוסקים אשר ישקלו את כל הצדדים שאעלה בעז"ה, ואף שיקולים הלכתיים נוספים כמו גם שיקולים כלליים, ויגיעו בעז"ה לכלל החלטה.

29. על פי מסקנת הפוסקים האחרונים שהובאה לעיל, בענין חובת הפיקוח.

30. לדוגמה, ד"ר איציקסון עדכן אותנו, שב'גלגול' הבא של המכשיר יתעד המחשב בעצמו וירשום את גרף ההתפתחות של הביצית, ויצוין את כל השינויים המתרחשים בה ברישום מסודר בעצמו, ללא צורך בביצוע פעולה זו ע"י צוות המעבדה. כך תיחסך לצוות המעבדה עבודה רבה, ובנוסף ייתכן שאפשרות ההחלפה תתרחק יותר, משום שכמעט לא יהיה אפשרי למצוא ביצית מתאימה למצבה של הביצית המוחלפת, והשינויים הללו יהיו ניכרים ברישום המחשב. ועוד חזון למועד.